

ALTENBURGER GYULA

BIZTOSÍTÁSI MATEMATIKUS ÉS FAJVÉDŐ POLITIKUS

Horváth Gyula*

Bevezető

A Magyar Aktuárius Társaság (MAT), a magyar biztosításmatematikuskok szakmai szervezete 2014-ben ünnepli elődszervezetének, a Magyar Aktuárius Kerekasztalnak 1904-es alapítását. Az alapítás Altenburger Gyula nevéhez fűződik, aki a szakma első nagy alakjának számít, róla volt elnevezve a MAT éves szimpóziuma is.

A Társaság ügyvezetősege felkért némi kutatásra a Kerekasztal történetével kapcsolatban, ami végül (remélem csak egyelőre) sikertelennek bizonyult. Mintegy „melléktermékként” azonban kiderült, hogy Altenburger Gyula „kettős életet” élt. A köztisztviselőként álló tudós aktuárius 1917-et követően fajvédő politikussá vált, aki ennek a politikai irányzatnak, ha nem is az első vonalába, de fontos tagjai közé tartozott. Róla szól ez a cikk.

Életrajz

Altenburger Gyula 1866. november 29-én született Pesten. Édesapja Altenburger Adolf, Pest város aljegyzője. Testvéreinek egyike Altenburger Adolf, az egyik első magyarországi eszperantó nyelvkönyv szerzője. 1883-ban érettségizett az akkor IV. kerületi (ma belvárosi) főreáliskolában.¹ Egyetemi tanulmányait a műegyetemen és a bölcsészkaron végezte, az utóbbit szerzett matematikai-fizikai doktori oklevelet 1887-ben. A végzés után egy évre báró Eötvös

Lóránd magán asszisztense lett. (Eötvös akkor az egyetem Fizikai Intézetét vezette.)

1888-tól dolgozott a Magyar-Francia Biztosító Intézetben matematikusként, majd 1891-től „vándorútra” ment. Ennek állomásai Lipcse (1892–1893), Magdeburg (1893–1894), végül Trieszt (1895–1902). Mindenütt biztosítási matematikusként dolgozott.

Hazatérése után a Magyar Gazdák Biztosító Szövetkezetének életbiztosítási igazgatója (1902-1904).

1904-08 között a magyar biztosított halandósági tábla kidolgozásával foglalkozott. 1910-11 között hasonló feladatot látott el Németországban, közben 1908-09-ben a IV. (bécsi) biztosítástudományi kongresszus szakmai előkészítésével bízták meg.

1911-től a Hungária Biztosító ügyvezető igazgatója. Ezt a posztot 1917-ig töltötte be.

1923-tól a tanított a Kir. Magyar Tudományegyetemi Közgazdaságtudományi Karon², ahol a biztosítási számítás, a biztosítástan és a szociális biztosítás c. tárgyak előadó tanára volt.

1934-1944 között a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Közgazdaságtudományi karán³ a biztosítási matematika c. ny. r. tanára, ill. a biztosítási számítás és a biztosítástan tárgyak meghívott előadó tanára.

1945. január 25-én halt meg Budapesten.

Feleségétől Siegl Szidóniától (†1944. febr. 20.), három leánya született: vitéz Altay Emilné Altenburger Karola, Muhoray Sán-

dorné Altenburger Paula és Paksy Andrásné Altenburger Jolán. A család Budapesten, a Józsefvárosban (VIII. kerület Üllői út 4.) lakott (tehát átellenben a Gazdák Biztosító Szövetkezetének székházával, amely később az Állami Biztosító, ma az AEGON Magyarország székháza lett). Valamennyien a Kerepesi úti temető családi sírboltjában nyugszanak. Unokája, vitéz Altay Aladár 23 évesen, 1942-ben halt hősi halált, hadapród őrmesterként.⁴

A biztosításmatematikus

Korai biztosításmatematikusi tevékenységéről keveset tudunk. Már 1895-ben alelnöke volt a brüsszeli nemzetközi aktuárius kongresszusnak (ICA). 1900-ban az Institute of Actuaries, az Institut des Actuairens francaise és az Association Royale des Actuairens de Belgique levelező taggá választotta. 1923-tól volt tagja a Magyar Statisztikai Társaságnak, ahol nagyszerű előadást tartott a matematikai statisztika kérdéseiről. (Oros, 2007) A téma, a matematikai statisztika ismeretelméleti implikációi élete végéig izgatták, mint azt majd látni fogjuk. Ugyanebben az évben tagja lett az akkori felügyelet mellett működő Biztosítási Szaktanácsnak és a Biztosítási Határidőket Vizsgáló Bizottságnak. 1929-ben megalapította a Magyar Biztosítástudományi Társaságot, amelynek alelnöke, majd elnöke lett.

Németországi útjának egyik állomása, mint már említettem, Magdeburg volt, ahol a Magdeburger Lebensversicherung Gesellschaft-ba kellett, ahogy fogalmazott, „új életet” öntenie. (Altenburger, 1989) A fő problémát már akkor a jutalékköltségek emelkedése jelentette. Ennek megoldásaként

javasolta az addigi zillmerezési gyakorlat megszüntetését (azt nagyon veszélyesnek tartva), valamint kettős halandósági tábla bevezetését, az egyik (magasabb halandóságot és kisebb kamatlábat tartalmazó) tábla alapján számolva a tartalékokat, a másik alapján a kamat- és halandósági nyereséget. Érdekes koincidencia, hogy az általa javasolt nyereség-visszajuttatási arány éppen azonos a mai magyarországi törvényi minimummal, azaz 80%. A nyereség-visszajuttatás azonban az első 5 évben 0 volt, így tulajdonképpen egy sajátos elhatárolási technikát alkalmaztak, ahol nyereség-visszajuttatás elhalasztása jelentett fedezetet a kezdeti költségre. Anekdotikus, ámde talán jellemző a kor technikai problémáira, hogy a cégnél egyetlen számológép sem volt, és amikor Altenburger be kívánt szerezni egyet, azt az igazgatóságnak kellett engedélyezni, akiket ennek szükségességéről csak úgy tudott meggyőzni, hogy egyfajta számolóversenyt rendezett az igazgatók és a gép között.⁵

Első ismert cikke a 1898-ban a Közgazdasági Szemlében jelent meg, „Állami ellenőrzés az életbiztosítás terén”, amely különnyomatként is megjelent. (Altenburger, 1898) Ebben elsősorban Beck Hugó jogással vitatkozott, aki azt javasolta, hogy a felügyelet maga számolja ki minden biztosító tartalékát. Altenburger szerint ez lehetetlen és értelmetlen is, hiszen a vállalatok legalább 20 féle halandósági táblával dolgoznak. (Ne felejtjük el a korszak számítási lehetőségeit e vélemény értékelésekor!) Az osztrák Departement für Privatversicherung példájára hivatkozott, akik csak sommásan ellenőriznek. Amit helyette javasolt az a díjkalkulációk ellenőrzése, aminek keretében vétőjogot adott volna az államnak a halandóság és a

kamatok megválasztásában és ellenőrzési jogot a képletek tekintetében. Ugyancsak az állami jogkörbe utalta volna a fúziók engedélyezését. A témához 1923-ban ismét a Közgazdasági Szemle hasábjain tért vissza „Jegyzetek a biztosító magánvállalatok állami felügyeletéről” címmel.

Trieszti tartózkodása során jelent meg visszavásárlásokkal foglalkozó könyve „Theorie des Policen-Rückkaufes in der Lebensversicherung” címmel Bécsben. A téma már régen izgatta, az említett 1898-as írás egy része is erről szól. Szerinte a tartalék óvatos, a nagy számok törvényén alapuló becslés, azt lebontani egyénekre nem lehet. A problémát az okozza, hogy a közvélemény szemében az életbiztosítás „takarékpénztári szerződés a rizikónak hozzákapcsolásával” (Altenburger, 1898, p14.), ami helytelen. Ezért hiszik sokan azt, hogy az életbiztosítási tartalék visszaváltása jog, pedig az inkább méltányosság és a konkurencia eredménye. E mű alapján lett a már említett három külföldi aktuáriusi társaság levelező tagja.

Az 1898-es cikk arról is értekezik, hogy a közvélemény szemében nem világos, hogy mi is az az áru, amit egy biztosító árul? A válasz természetesen a kockázat viselése, de mivel ez nem világos, egy kereskedő vagy egy termelő nyereségét természetes dolognak tartják, a biztosítóét nem. Megoldásnak a biztosítástannak a köznevelésbe való beépítését tartja. Mintha nem sokat haladtunk volna azóta...

1903-1904-ben, mint a Gazdák Biztosító Szövetkezetének életigazgatója szerkeszti a szövetkezet közleményeit. Ebben jelent meg két érdekes előadása is. Az elsőt 1903-ban a Hangya kongresszusán tartotta, ahol megpróbálta meggyőzni a jelenlevőket az életbiztosítás fontosságáról és a biztosí-

tó-szövetkezeti forma előnyeiről. Itt is kitért kedvenc témájára, hogy miért nem azonos az életbiztosítás egy takarékpénztárral rizikó hozzáadásával. (Altenburger, 1903, a)

Második előadása a Gazdasági Egyesületek Szövetségének 1903. december 14-i nagygyűlésén hangzott el, ahol a biztosítással fedezett jelzálogkölcsonök előnyeiről győzködte a jelenlevőket. (Altenburger, 1903, b)

1910-ben az ő szerkesztésében jelent meg „A magyar biztosítottak halandósága” c. négy kötetes munka, majd egy évre rá „A halandósági táblák szerkesztése”.

Életkora előrehaladtával egyre inkább a biztosítás erkölcsi nagyságát emelte ki. 1940-ben előszót írt Erdős Aladár biztosítási kézikönyvéhez, amelyben azt írja, hogy ő „...a biztosításban a sors által sújtottak megsegítésének legértékesebb intézményét látja.” (Altenburger, 1940, p5)

1941-ben kiadták az „Amit a biztosítás matematikájáról mindenkinek tudni kell” c. művét. Ebben 47 oldalon jó stílusban és közérthetően összefoglalta, mit is csinál egy igazi biztosításmatematikusként, tehát aki nemcsak számol, hanem a vállalat lelkiismerete, állandó kutatója a változó viszonyoknak. (Altenburger, 1941) A „matematikus” fő kötelességét az egy mindenkéért, mindenki egyéért elv igazságos megvalósításában látta. A biztosítási matematikus feladata, hogy a kockázatokat minél jobban megismerje. E kockázatok közül a törlést és annak hatását a többi kockázatra saját állítása szerint első ízben ő ismerte fel és közölte róla számításokat. E felismerésre Németországban jutott, amikor az egyik cégnél, ahol dolgozott, egy nem viszontbiztosított tengeri szállítmányozási kár miatt csőd közeli helyzet alakult ki. Ennek hatására az életbiztosítottak elkezdtek törölni, de

szelektíven, az egészségesek elmentek, a betegek (akik nem tudtak máshová menni) maradtak. Ezért azt javasolta, hogy a visszavásárlási táblák konstruálásakor vegyük figyelembe, hogy a kilépők egészségesebbek és valószínűleg a következő néhány évben nem fognak meghalni. Néhány érdekes statisztikai adatot is közölt, többek között a törlésekről: Az első évben ez akkor 17%, volt, a másodikban 16%, a későbbiekben lényegesen kisebb. Megjegyezte azonban, hogy a „nagy gözzel dolgozó”, mai szóval agresszívan értékesítő intézetek esetében ezek az arányok nagyobbak is lehetnek. Ugyancsak felismerte, hogy a biztosítottak halandósága függ a biztosítás fajtájától, megfigyelési szerint a haláleseti biztosítottak halandósága mindig magasabb, mint a vegyes életbiztosítást kötöttek. Ez a hatás a korrallal csökken, 30 évesen kétszeres, hatvan évesen 1,4-szeres. Foglalkozott a költségekkel is, már akkor felemlítve a kezdeti költségek növekedését, visszaemlékezett a „rég jó világra”, ahol az első éves költségterhelés (a folyamatos költségekkel együtt) a díj 80% volt, utána 20%. A mű egy Apotheosis című fejezettel zárult, amiben többek között azt írta, hogy „...a biztosítással...a gazdasági élet legszebb, legnemesebb intézményeinek egyikét ismerhettem meg.”

1942-ben jelent meg utolsó általam ismert műve, „A biztosítás matematikájának ismeretelméleti jelentősége” címmel. (Altenburger, 1942) Ebben a biztosítási matematikával kapcsolatos kutatásaiból próbált néhány következtetést levonni. Az első a kanti a priori oksági törvényre vonatkozott, ami szerint azonos okok mindig azonos okozatokra vezetnek. Amikor azonban mondjuk a halandóságra ható különböző szelekciós, módosítási stb. hatásokat

vizsgáljuk, azt látjuk, hogy a magyarázó okok nagy részét nem tudjuk megtalálni, vagy az ok-komplexumokat helyettesíteni próbáljuk egy-egy okkal, például a korrallal, vagy nemmel. Helyesen tehát a törvényt úgy kellene megfogalmazni, hogy: „...ugyanaz az ok azonos körülmények között ugyanazon okozatot szüli, de a körülményeknek csak egy részét vagyunk képesek megismerni.” A másik felismerés, hogy: „...statisztikai alapon a valóságot megismerni nem tudjuk, hanem csak többé-kevésbé szűk határokat tudunk kijelölni, amelyek között az igazság valószínűleg, de még csak nem is egész bizonyosan ott van.”

A fő problémát már akkor a jutalékköltségek emelkedése jelentette.

A könyv egy szép gondolattal fejeződik be: „A biztosítás alapeszméje is ilyen útmutató úgymint a megismerés, mint a szeretet fele vezető úton, ezért vagyok boldog, hogy az Úristen ennek az eszmének szolgálatába állított még akkor, amikor még azt sem tudtam, mi a biztosítás”.

A politikus

A kezdetek

1903-ban jelent meg (Objectivus írói név alatt) az „Önálló vámterület és a magyar ipar” c. rövid műve. (Objectivus, 1903) Ebben óvatos függetlenségpártinak mutatkozott, aki egyetért ugyan azzal, hogy „...mi olyan házastársak vagyunk, akik alaposan meggyűlöltek egymást”, de óv az elhamarkodott lépésektől, elsősorban az ország tökeszegénysége miatt. Érdekes módon felvetette

az állami földek privatizációját (persze nem ezzel a szóhasználattal) külföldiek számára a tőkeberemtés eszközeként. Receptje másik két eleme a mérnökképzés gyakorlatias reformja és az életbiztosítások támogatása.

1916-tól kapcsolódik be aktívan a politikai életbe, ekkor jelenteti meg a „Magyar politika a háború után” c. könyvét. Ez az első, általam ismert, részletes összefoglalása Altenburger nézeteinek. 134 oldalon keresztül tesz javaslatokat arra, hogy mit kell tenni Magyarországon a háború után. Mivel ezek részletes elemzése túlfeszítené a cikk kereteit, most csak azokra az elemekre térek ki, amelyek nem, vagy másképp jelennek majd meg a „Levelek a magyar nemzethez” című 1917-es cikksorozatában (1. később). Alapgondolata az, hogy az emberiség dekadenciában volt a háború előtt, ez is a háború oka, és a „háborúkra az emberiség egészséges továbbfejlődése miatt van szükség”. A jövőben „Az egyén kultusza helyett a kötelesség kultuszának kell lépnie.” A könyv sok részletkérdéssel foglalkozott, de talán leglényegesebb kulcsszava a nevelés. Nevelni kell a nevelőket is (pl. a papság megfelelő működését az egyházi vagyon állami kezelésbe vétele és a katolikus autonómia megteremtésén keresztül kell megalapozni), ki kell terjeszteni a köznevelést legalább 14 éves korig, napi egy óra testneveléssel (!), nevelni kell az arisztokráciát, hogy foglalkozzék az iparral, a kisbirtokosságot a szövetségi eszmére stb. Másik lényeges követelése a „kufárszellem” visszaszorítása. Ez a kifejezés számtalanszor előfordul Altenburger írásaiban. Már itt is egyértelműen a zsidókhöz kötötte a fogalmat („kufárszellemű népfaj”). E fogalomba sűrített mindent, amit túlzásnak és rossznak gondolt a modern kapitalizmusban, a tőke

túlzott koncentrációját, a bankok hatalmát, a túlzásba vitt önzést, a spekulációt, a másik nehéz helyzetével való visszaélést. E szellem ellen az igazságszolgáltatás eszközeivel is küzdeni kell, akár feladva az addigi liberális módszereket. Kifejezetten támadta az inkább meneküljön meg 100 bűnös, mintsem egy ártatlan bűnhődjön elvet.

Más területeken is szembefordul a liberalizmus és a 67-esek örökségével: szerette volna minél szűkebb területre korlátozni a települési autonómiát és megszüntetni a közös hadsereget. Már itt erősen támadta az általános választójog eszméjét. Külpolitika-ilag az Ausztriával közös állam fenntartása mellett állt ki, de nagyobb magyar önállóság mellett. Ugyanakkor óvott a túlzott közleledéstől Németországhoz, a Mittel-Europa gondolat, a szövetségi állam elfogadását a magyarság létét veszélyeztetőnek látta. Egy érdekes (és akkor még nyilván egészen más jelentésű) kifejezést használva, leszögezte: „Nekünk kismagyar politikát kell folytatnunk”

Ugyancsak ez évtől kapcsolódik be a Cél c. folyóirat tevékenységébe. A Cél Szemere Miklós alapította 1910-ben, mint a Magyar Lövészegylet lapját, innen a név is. Az első szám címlapja szerint a Cél „Társadalmi, közgazdasági, szépirodalmi és sportfolyóirat”. 1916-ig, míg Farkas Zoltán át nem vette a felelős szerkesztői posztot, viszonylag kevés közvetlen politikai tartalmú cikk jelent meg benne, bár 1913-tól egyre több, a turanista elveket propagáló írást is közölt.

Szerzőnk megjelenése összekapcsolódott a valószínűleg az új főszerkesztő által preferált antiszemita irányzattal. Az 1916. évi 6. szám már Zsidó Problémák címmel jelent meg. Altenburger cikke is szerepel benne, címe a Bankokrácia alkonya. (Altenburger, 1916b) Ebben kifejti, hogy a bankokrácia

ott erős, ahol a magángazdaság gyenge. A bankokrata jó kapcsolatokat ápol az arisztokráciával, bár „...ma már nem is tartja szükségesnek, hogy rendezze vallási viszonyait.” Ez a réteg rendszeres munkát nem kíván végezni, a világháborún nyereszkesedik, miközben felügyelőbizottsági és igazgatótanácsi helyeket teremt önmaguknak. Végül felhív a „keresztény erkölcs szabadságharcára.”

Levelek a magyar nemzethez

1917-ban jelent meg a Célban (majd később önálló kötet formájában is) nagyszabású sorozata, a „Levelek a magyar nemzethez”. (Altenburger, 1917) A hosszú levélsorozatban (12 levél) Altenburger nézeteinek összefoglalását találhatjuk meg.

Véleménye szerint már a háború előtt is súlyos problémák jellemezték a magyar nemzet helyzetét. Túl könnyen termett a magyar föld, ezért nem alakult ki az előrelátás és az öngondoskodás (ő a „prevoyance” és „Vorsorge” kifejezéseket használta). A magyar arisztokrácia csak a politikára és a diplomáciára koncentrált, nem vett részt a közgazdasági tevékenységben, mert a tagság a felügyelőbizottságokban és igazgatóságokban még nem közgazdasági tevékenység. Abban azonban, hogy „idegenek hódították el a hazát” a fő bűnös a középosztály, ahová szerzőnk is sorolta magát, mert ez a levél többes szám első személyben fogalmazódott. Gyenge és gyáva volt, elmenekült a munka elől a hivatalba, és gyáva módon nem ismerte el úri dolognak a munkát. Az akarat azonban varázsvessző, amely megnyithatja a kapukat, létre kell hozni a saját bankot, újságokat stb. A jelszó, amit kiadott: „Ébredjetek!”

Mindezen problémák megoldását nehezíti az Ausztriához fűződő viszony, ezért az első két levél a királynak szolt. A felütés akár szervilisnek is tűnhet a mai olvasó számára (különösen összevetve a levelek kifejezetten lázas stílusával): „Hódoló tisztelettel, köszöntelek koronás ifjú királyom!” Ami utána következik, az kevésbé hódoló, a függetlenségi törekvései jelennek meg: a király gyakran legyen Budavárában, teljes nemzeti önállóságot kíván, beleértve a magyar vezényleti nyelvet, a hadsereg szűzmáriás lobogóját és az önálló vámterületet. Bár nem mondta ki, ez perszónalunios megközelítés a közös monarchia helyett.

A többi levélben megpróbálta megszólítani a magyar társadalom többi csoportját is.

A szellem arisztokráciájával kezdte, akiknek feladata szerinte e krisztusi tanítások alapján vezetni a népet: „Az Istenember megmutatta a Célt, e felé kell haladni a szellem arisztokráciájának vezetésével.” A magyar nőkhöz szóló hatodik és hetedik levélben elsősorban a feminizmust támadta, amit jóindulatú tévedésnek tartott, mert csak a jogokról szolt és a kötelességről nem. Felszólította a nőket, hogy ösztönözzék nagyobb kockázatvállalásra férjeiket. A nyolcadik levelét a nemzet nevelőihez írta. Ezek alatt két csoportot értett, a papokat és a tanárokat, de a szöveg inkább a papokhoz szolt. Fel kell venni a harcot a kígyóval, aki azt súgja, nincs Isten és haladj ember a magad útján, de harcolni kell a bennünk lakó ósállattal is, amely szerint jó az, ami jólesik. Ezek azt sugallják, hogy a gazdasági fejlődés cél, pedig csak eszköz. Ebből a szemléletből lett szerinte a világháború. A papoknak fel kell venniük a harcot mind a jó szándékú hamis próféták (akik maguk is áldozatok), mind a rosszakaratú álpróféták

ellen. Ma ebből kettő van, a szocialista és a tőkekoncentrációt hirdető kapitalista. A papoknak ez ellen nem rideg tanítással, hanem élő hittal kell fellépniük. A kisgazdákhöz szóló levél összefogást hirdetett (gépesítés, gazdabankok) és a háborús konjunktúrában felgyülemlett pénz ésszerű befektetését, ugyanakkor erősen támadta a magyar parasztság soraiban terjedő egykezést. Az utolsó megszólított réteg a munkásság. Megérti a béke és a választójog iránti vágyat, de attól féltette a munkásságot, hogy bedől a gettóból szabadult szocialista vezérek divide et impera szándékú uszításának. Bár a választójog kiterjesztését elkerülhetetlennek látta, de félt a tömeguralomból kinövő zsarnokságtól, hiszen véleménye szerint ma Franciaországban legkevesebb a szabadság, az USA elnökének pedig cézári hatalma van.

Időrendben a levelek közepén – nyolcadikként, bár nem számozottan – jelent meg a szeptemberi számban a zsidókhöz szóló levél. A formailag nyolcadik, a nevelőkhöz írt levelében ezt azzal indokolta októberben, hogy a zsidó levélnek nagyobb aktualitása volt. A levél végig tegező stílusban íródott. A fő probléma, miért van zsidókérdés? Ennek oka a zsidók nagy részének elkülönülése a nemzettől. Ennek megfelelően örökké lesz zsidókérdés. A zsidók számára nincs más tekintély, csak önmaguk. Ennek megfelelően materialistává váltak, ezzel is elkülönülnek a keresztény nemzettől. Kiveszett belőlük az államalkotó erő, ezért nem is éri el célját soha a cionizmus. Ugyanakkor a hatalomvágy megmaradt, s bár dolgozni utálnak, de ez mégis hajtja őket. Saját képükre formálták a szabadkőművességet, az ő termékük a nemzetközi kapitalizmus és a szocializmus is, megszerezték az irányítást a sajtó felett. Ezért

aztán „A ma antiszemitizmusa a védekezés a ti világhódításotokkal szemben: a nemzetek önfenntartási küzdelme.” Az asszimiláció nem sikerült: „Ti azt mondjátok, hogy ti is magyarok vagytok, de ezt nehezen hisszük el, mert másképp cselekedtek.” A zsidók olyanok, mint az élesztő, egy kis részük olyan, mint az élesztő a tésztában, részévé válik a tésztának, más (és nagyobb) része, mint a borban, nem válik részévé annak. A zsidók mindig az aktuális széljárásnak megfelelően pénzeltek magyar politikusokat, kezdetben 67-seket, aztán a függetlenségüket és most demokráciáról szavalnak. De a cél mindig a hatalom.

Altenburger a háború végén és az ellenforradalomban

1918 januárjától már a Cél munkatársaként szerepelt. Az első 10 számban (októberig) igen aktív szerzője volt a lapnak. Öt általános politikai tárgyú cikke jelent meg, egy kivételével ezek mind a zsidókérdéssel foglalkoznak. Egy részüknek már a címe is jelzi az alap gondolatot: „Quousque tandem” (Altenburger, 1918a)⁶, vagy „Elég volt”. (Altenburger, 1918e) Altenburger kiindulópontja kettős. Egyrészt a zsidóság világhatalomra tör és ez már a művelt országok többségében sikerre is vitte (ami alól egyedül Németország a kivétel), másrészt Magyarország magyar és keresztény, ezért védekezniük kell.

Elég volt a zsidóság térhódításából, amely csak részben gazdasági, hanem sokkal veszélyesebb módon erkölcsi, politikai és kulturális. Mivel „... az ő erkölcsük világa mélyen a keresztény erkölcs alatt áll... a zsidó kultúra általános elterjedése még akkor is végzetes veszedelem volna, ha

nem járna együtt a zsidóhódítással.” (Altenburger, 1918c). A Világ⁷ programját kritizálva annak célját a vallás, az erkölcs, a hazaszeretet és a történelmi jogok lerombolásában látta.

A politikai térhódítás mai eszköze szerinte a demokrácia terjesztése. A „szociológusok” elhitették a tömegekkel, hogy ők valóban uralkodhatnak. Altenburger későbbi írásiban is többször fejtegeti, hogy szereti a népet, de nem demokrata, mert a tömeg uralma mindenkor zsarnoksághoz vezet. A kormány választójogi tervezete már csak a nemzetiségi kérdés szempontjából is problémás, a választók 62%-a ugyan magyar lesz, de ebből 7% zsidó, és a munkásokat kivéve a maradékból, kevesebb, mint 50% marad. (Altenburger, 1918b) Támadta a nagyon korlátozott női választójog bevezetését is, elsősorban azzal érvelve, hogy a 160 ezer legalább 4 polgárit végzett, tehát a tervezet szerint szavazásra jogosult nő között 124 ezer lenne a zsidó. Az ebben a bekezdésben összegzett gondolatokat tartalmazó, „A választójog és a zsidóság” című cikket könyv alakban is kiadta a Cél. Ezt a könyvet 1945-ben az a kétes dicsőség érte, hogy felkerült az Ideiglenes Nemzeti Kormány által betiltott „fasiszta szellemű” könyvek listájára.

Mindez ellen kell tehát védekezni, és ez nem antiszemitizmus, csak a magyarság védelme, mely nem jelentheti a zsidók megfosztását emberi jogaiktól, vagy a zsidók üldözését. Ami kell, az a keresztény sajtó és a zsidóktól elkülönült keresztény gazdaság megteremtése. Ennek részleteit a közgazdasági rovatban fejtette ki hat cikkben, amelyek egy, a zsidó gazdaságtól elkülönülő keresztény gazdaság különböző aspektusairól szólnak.

1918-ban alapító tagja volt a Nemzeti Védelmi Szövetségnek és a Területvédő Ligának. 1918 októberében a Wolff Károly vezetésével szerveződő Nemzeti Demokraták (a későbbi Keresztény Községi Párt elődjének tekinthető alakulat) nevében fordul Csernoch János hercegprímáshoz, a katolikus egyházhoz kötődő takarékszövetkezetek támogatását kérve. (Gergely, 2008) Csernoch nem válaszolt.

1919 februárjában A forradalom ellen címmel jelentetett meg cikket a Célban.

A Tanácsköztársaság idején az un. monitorlázádat (1919. június 24.) követően Altenburgert is elítélték az un. Perényi – Tomcsó perben. Tíz évet kapott, ám a Tanácsköztársaság bukása után természetesen szabadlábra került. (Olysió, 1922) Báró Perényivel később is kapcsolatban maradt, hiszen Perényi vezette azt a Magyar Nemzeti Szövetséget, aminek Altenburger maga is alapító tagja volt még 1918 októberében.

1919 végén a Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája angol és francia nyelven is megjelentette „Hungary before, during and after the Great War” c. könyvét. („La Hongrie avant, pendant et apres la Guerre mondiale”). (Altenburger, 1919) Érdemes megjegyezni, hogy a Területvédő Ligát még a Károlyi-kormány támogatásával hozták létre. A rövid, angol változatában 14 oldalas, mű összefoglalta a területi integritás mellett felhozható érveket. Érdekes, hogy Altenburger a címlapon, mint az Institute of Actuaries⁸ levelező tagja szerepel.

Magyarország áldozatszerepét hangsúlyozta: „...since it is those Powers against whom we were obliged to fight, who are now to decide the fate of Hungary” (kiemelés tőlem). A magyarok becsületből sodródtak bele a háborúba, mert a trónörökös halála

után a provokáló Szerbiával és Oroszországgal szemben az uralkodóház oldalára álltak, bár a trónörökösöt semmi jót sem vártak. Hasonlóképpen csak az olaszok áruló magatartása miatt kellett harcolniuk azon a fronton. Általában véve semmi bajuk sem volt a nyugati hatalmakkal, akiket minden kulturált magyar tisztelt. A németek Mittel-Europa elképzeléseit pedig soha nem pártoltuk.

Receptje másik két eleme a mérnökképzés gyakorlatias reformja és az életbiztosítások támogatása.

A nemzetiségi kérdésben két lényeges állítást fogalmaz meg: minden itt élő nemzetiség bevándorlók leszármazottja, akiket mi befogadtunk. Ez még a szlovákokra is igaz, mert a honfoglalás-kori szláv népesség teljesen asszimilálódott. A szöveg – implicite – adottnak vette Horvátország elszakadását⁹, csak Fiume, a tengeri kijárat megtartását hangsúlyozta. A másik tétel szerint a magyarok soha nem nyomták el a nemzetiségeket.

Végül hangsúlyozta a Nyugat védelmében kifejtett erőfeszítéseinket. Idézi Michelet-t, a francia történetírót: Quand donc payerons nous notre dette a ce peuple béni, sauveur de l'Occident? (Mikor fizethetjük vissza tartozásunkat ennek az áldott népnek, a Nyugat megmentőinek?) A magyarság soha nem felejtheti a cseh árulást, a román és szerb gyilkosságokat, tehát amennyiben a nyugati hatalmak nem állítják meg az ország feldarabolását, Magyarország tűzfészek lesz Európában.

Politikai tevékenység 1920-1925

A 20-as évek elején több szervezet létrehozásában is részt vett (Magyar Nemzeti Szövetség, Társadalmi Egyesületek Szövetsége, Magyar Nemzeti Gazdasági Bank). E tevékenységéről a rendelkezésemre álló dokumentumok alapján sajnos nem tudok részleteket.

1921-ben Prohászka Ottokár előszavával jelent meg „Hiszekegy” c. (Altenburger, 1921a) műve. Mivel ebben összefoglalta mindazt, amit saját katolikus hitéről gondolt, érdemes foglalkoznunk vele.

A mű érdekes felépítésű, az egyes fejezetek címét a katolikus hiszekegy egymást követő részei adják. Altenburger vallásos katolikus környezetben nevelkedett, rendszeresen ministrált, de így kialakult hitében sok volt a megszokás és a formalitás. 1909 újév napján azonban Mariazellben, a Monarchia fő búcsújáró helyén intenzív élmény érte, ahogy fogalmazta, elérte a csoda. Azóta volt igazán átélten katolikus. A második nagy fordulópontra 1916. október 19-e, ekkor érte egy újabb reveláció. Felismerte, hogy a világban a szerető és igazságos Atya hívei és Ahasvérus leszármazottai között zajlik a küzdelem. A keresztények Istene nem az Őszövetség haragvó és bosszúálló Istene, ezért is magasabb rendű a szereteten és megbocsátáson alapú keresztény erkölcs. Bár a műben nem szerepel, de az időrend igazolja, hogy ez után lépett politikai pályára. Amit a kereszténységről írt, az egy erősen belső hitre és nem külsőségekre építő egyház és hit képét rajzolta fel. Visszatérően hangsúlyozta a szeretet szerepét mindenben, még az Utolsó Ítéletet sem a harag napjának látatja (nem dies irae, hanem a számadás napja). Nyilván nem véletlen, hogy a korabeli katolikus megújulás egyik vezéralakja írta a mű előszavát.

1921-től újra megjelent a Cél. 1925-ig rendszeresen publikált benne, sőt 1924-ben átvette a folyóirat főszerkesztői posztját, amelyet másfél évig töltött be.

Ezen időszak publicisztikája továbbra is az antiszemita téma különböző aspektusairól szólt. Új elemként a világháború utáni békék zsidó békeként való bemutatása jelent meg benne. (Altenburger, 1921b) Egyebekben az eddig is részletezett vádak és receptek jelentek meg tollából, néha talán még a 17-es álláspontjához képest is keményebben, pl. több cikkben is a zsidók eltiltását követelve a pedagógusi pályáról. A cikkekben pedig egyre több az összeesküvés-elméleti fejtegetés, pl. Churchill csak azért adott ki hamis jelentést a jütlandi csatáról, hogy ezzel tőzsdei nyereséghez segítse az angol zsidókat. (Altenburger, 1921c)¹⁰

1925-ben az Ébredő Magyarok Egyesületének kongresszusán mondott beszédet a szabadkőművességről. (Altenburger, 1926) Ebben azt a tételt fejtette ki, hogy bár a szabadkőművesség jó szándékú, emberbarát társaságként jött létre 1717-ben, de már 50-60 év után a zsidók vették át a vezető szerepet. Három céljuk van: a zsidók egyenjogúsítása, forradalmasítás, gazdasági világhatalom. Ezt szolgálta a szabadság, egyenlőség, testvériség jelszó is. Az emancipáció a francia forradalomban kezdődött, ezért ez a világ legnagyobb szerencsétlensége. Ezután a zsidóknak kedvező törvények születtek, miközben előzönlöttek az intellektuális pályákat, különösen a jogot („a budapesti ügyvédek 60%-a zsidó”) és az (egyetemi) oktatást: Jászi, Kunffy, Pogány és a Galilei kör erre példa. Nemzetközileg is ők uralkodnak, hiszen Lloyd George, Clemenceau és Wilson titkárai mind zsidó szabadkőművesek voltak. 1920-ban pedig

Magyarországon hiába tiltották be őket, ma is (1925) működnek tovább. A szokásos szabadkőműves-zsidó összeesküvés narratíva sok eleme felsorakozik tehát a beszédben, ugyanakkor az előadó sokszor elég kemény stílust használt: „(a zsidók)... a legkorcsabb fajta ami létezik a világban”. Egy másik idézet: „Igaz, voltak zsidók azelőtt, akik szívvel-lélekkel iparkodtak asszimilálódni, de amikor választaniuk kellett a befogadó nemzet, vagy a jövevény piszkos, büdös, vérszopó galíciai között, nem a nemzet mellé álltak, hanem a zsidók mellé.”

1926 májusában Mehely Lajos vette át a lap főszerkesztését (egy későbbi visszaemlékező cikke szerint viharos körülmények között. (Mehely, 1940))

Ettől a pillanattól a politizáló Altenburger eltűnik a forrásokból, hogy majd csak 1941-ben kerüljön elő.

Egy késői mű

1941-ben jelent meg (Objectivus írói név alatt) „Nincs többé antiszemitaizmus! A zsidó kérdés gyökeres megoldási lehetősége” c. 16 oldalas pamfletja. Már felütésként egy Mikszáth idézettel kezd: „Antiszemita az, aki a kellenél jobban utálja a zsidókat.” A későbbiekben is olyan jelzők jelennek meg, mint „sunyi haszonlesés”, „lelketlen és kíméletlen”. A szerző mégis különbséget látott a galíciaiak és az igazi magyarországi zsidóság között. Az előbbiek már külső vonásaikban is visszataszítóak, nincs más lehetőség, mint visszazavarni őket Galíciába és feloszlatni az ortodox hitközösséget. Mint tudjuk, a könyv megjelenésnek évében az előbbi részben meg is történt, a Galíciába visszatoloncolt zsidók közül kb. 15.000-t megölték az SS csapatok Kamenyec-Po-

dolszkijban. Természetesen nem állíthatjuk, hogy a szerzőnek ebben direkt befolyása lett volna, de kétségtelenül egyike volt a szellemi életben befolyásos uszítóknak. A hazai, neológ zsidóknak mást ajánlott Altenburger. Szerinte az egyetlen járható út a tömeges kikeresztelkedés. Példákat is hozott ennek pozitív hatására (Fraknói püspök, Ballagi Mór). Lehet, hogy a kikeresztelkedés nem lesz hatásos az első generációban, de majd a másodikban már igen. Végezetül megálapította, hogy a Madagaszkárra tervezett zsidó haza nem életképes, hiszen mi köze a debreceni zsidónak a tarnopolihoz?

Összefoglaló

Altenburger pályája tehát két élesen elkülönülő szakaszra bontható. Az első, az 1916-17-ig tartót sikeres szakmai pályafutás jellemezte, nemcsak hazai, hanem nemzetközi elismertséggel. 1917-től ez a pálya megtörik, Altenburger a továbbiakban

csak elméleti – bár fontos - tevékenységet végez a biztosításügyben. Energiáinak jó részét 1926-ig az antiszemita-fajvédő politika szolgálatába állította. Nem tudjuk mi okozta ezt a váltást. Ő maga célzásszerűen a bolsevizmusra és a háború alatti hadiszállítási és feketepiaci ügyletekre hivatkozott, mint konkrét ügyekre. Ugyanakkor antiszemitizmusa alapvetően katolikus kiindulású, a zsidót látta minden erkölcsi züllés mögött. Számára a XIX. század és a XX. eleje a dekadencia kora volt, és e dekadenciát szorosán összekötötte a zsidó emancipációval. Altenburger a fajvédők idős nemzedékéhez tartozott (1920-ban 54 éves volt, a vezető fajvédő politikusok közül Gömbös és Bajcsy-Zsilinszky ekkor 34, Eckhardt 32, Kozma Miklós 36, Milotay 37 és még Szabó Dezső is csak 41.), talán ez is magyarázza, hogy 1926-ban (60 éves korában) miért vonult vissza. Mint azt 1941-es műve is bizonyítja, 75 évesen se változtatta meg nézeteit.

*Horváth Gyula (Budapesti Corvinus Egyetem, Biztosítási Oktató és Kutató Csoport, c. egyetemi docens), Aegon Magyarország Általános Biztosító Zrt. Pénzügyi vezérigazgató-helyettes, E-mail cím: horvath.gyula@aegon.hu, Tel.: +36 (1) 476 5200

Kulcsszavak:

Biztosítástörténet, aktuárius, politikatörténet

JEL: N24

ÖSSZEFOGLALÓ

A magyar aktuárius szakma első szervezetét, a Magyar Aktuárius Kerekasztalt 101 évvel ezelőtt alapították, Altenburger Gyula alapító elnök vezetésével. Altenburger, a korszak hosszú időn át aktív, nagytekintélyű biztosítási szakértője azonban egyben a magyar szélsőjobboldal, a fajvédő mozgalom aktív szereplője is volt. E kettős életutat mutatja be a cikk.

SUMMARY

The first actuarial organisation of Hungary has been established in 1904 by Gyula Altenburger as first president and others. Altenburger had a leading position in the Hungarian Insurance industry for a long period. However, at the same time he was a leading person of the Hungarian far-right movement, the so called Guardians of Race (“fajvédők”). This article is about this double-life.

HIVATKOZÁSOK

Altenburger Gyula (1898): Állami ellenőrzés az életbiztosítás terén. Különnyomat a Közgazdasági Szemle 1898. évi III. füzetéből. Pesti könyvnyomda Rt.

Altenburger Gyula (1903a): A szövetségi biztosításról. In: Gazdák Biztosító Szövetkezetének közleményei. Budapest. 1903. június-július

Altenburger Gyula (1903b): Az életbiztosításokkal kapcsolatos jelzalogkölcsonökről. In: Gazdák Biztosító Szövetkezetének közleményei. Budapest. 1903. október-december.

Altenburger Gyula (1916a): Magyar politika a háború után. Saját kiadás. Bp.

Altenburger Gyula (a-a szignóval, 1916b): A bankokrácia alkonya. In: A Cél 1916. november 662-668.

Altenburger Gyula (1917): Levelek a magyar nemzethez. In: A Cél 1917. április-december

Altenburger Gyula (1918a): Quousque tandem? In: A Cél. 1918. január-február 35-41.

Altenburger Gyula (1918b): A választójog és a zsidóság. In: A Cél. 1918. március 155-159.

Altenburger Gyula (1918c): Levél a szerkesztőhöz. In: A Cél. 1918. május 257-258.

Altenburger Gyula (1918d): Államszövetség. In: A Cél. 1918. július 385-389.

Altenburger Gyula (1918e): Elég volt!. In: A Cél. 1918. október 577-582.

Altenburger, Julius (1919): Hungary before, during and after the Great War. Hungarian Territorial Integrity League Budapest

Altenburger Gyula (1921a): Hiszekegy. Budapest A szerző kiadása.

Altenburger Gyula (1921b): Zsidó béke, keresztény béke. In: A Cél. 1921. május 109-113.

Altenburger Gyula (1921c): Reálantiszemitizmus. In: A cél. 1921. július. 170-172.

Altenburger Gyula (1926): A szabadkőművességről. In: Fajvédelem és munkáskérdés. Az Ébredő Magyarok Egyesületének 1925. december 20-i kongresszusa. EME, Bp.

Altenburger Gyula (1940): Előszó. In: Erdős Aladár: A biztosítás. Gyakorlati kézikönyv. Magyar Biztosítástudományi Társulat.

Altenburger Gyula (1941): Amit a biztosítás matematikájáról mindenkinek tudni kell. Pallas. Bp.

Altenburger Gyula (1942): A biztosítás matematikájának ismeretelméleti jelentősége. Budapest. Különnyomat a Magyar Biztosítástudományi Szemléből

Altenburger Gyula (1989): Emlékezés a régi szép időkre. Biztosítási szemle 1989/2 52-56.

Gergely Jenő (2008): A Keresztény Községi (Wolff) Párt első évei. In: Századok, 142. évfolyam 6. szám 1325-1382.

Magyar Életrajzi Lexikon (2013). <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/> Letöltve 2013. október 12.

Magyar írók élete és munkái: megindította id. Szinyei József: új sorozat / írta és összeáll. Gulyás Pál (1939) Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete Bp.

Méhely Lajos (1940): Örségváltás. In: A Cél. 1940. május 1.

Objectivus (1904): Az önálló vámterület és a magyar ipar. Pátria, Budapest.

Objectivus (1941): Nincs többé antiszemitizmus! A zsidókérdés gyökeres megoldási lehetősége. Hollósy János, Bp.

Olysoi Gabányi János (szerk) (1922): A forradalom és a proletárdiktatúra áldozatainak meggyilkolása, lelki és testi megkínzása. Honvédelmi Sajtóvállalat Közlj: http://www.lakatospal.hu/index.php?page=kategorizalt&kat_id=15&id=2613&-martirjaink-i-fejezet-1-resz

Oros Iván (2007): A Magyar Statisztikai Társaság Története 1922-1949. http://www.mstnet.hu/cikkek/tor_00001.html

¹ Az életrajz adatai részben a Magyar Életrajzi Lexikonból, részben a Magyar írók élete és munkái c. műből, ill. a *Nevpont.hu*-ról származnak. A könnyebb olvashatóság érdekében az e forrásokra vonatkozó hivatkozásokat mellőzöm.

² 1920-1934 között a közgazdaságtudományi képzés ezen a furcsa nevű karon folyt, ahol a név azt akarta kifejezni, hogy *Kar tudományegyetemi jellegű, ámde mégis önálló intézmény.*

A *Kart* önállósága ellenére nem rektor, hanem dékán irányította.

³ Ez a *Kar* az előző lábjegyzetben említett intézmény jogutódja volt.

⁴ www.hadisir.hu/Letoltve/2014.02.01.

⁵ Altenburger visszaemlékezése szerint egy ilyen gép akkor 800 márkába került, ami 39,2 akkori font sterlinggel volt egyenértékű, ami a <http://www.measuringworth.com/ukcompare/> honlap számításai szerint ma 1,4 millió Ft-nak felel meg, tehát valóban jelentős beruházásnak számított.

⁶ Utalás Marcus Tullius Cicero *Catilina* ellen mondott első beszédére: *Quo usque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? Meddigi ells még vissza türelmünkkel Catilina?*

⁷ A *polgári radikálisok lapja* (1910-1926)

⁸ *Institute of Actuaries.*

A világ legrégebbi és egyik legtekintélyesebb aktuárius társasága, amely az angol és wales-i aktuáriusokat tömörítette, és e szervezet jogutódja tömöríti ma is.

⁹ Ez egyébként megfelelt a későbbi magyar álláspontnak, pl. *Bethlenének* is.

¹⁰ *Erdemes megjegyeznünk, hogy a jütländi csata idején* (1916. május 31/június 1) *Churchill nem is volt tagja a kormánynak, 1915. május 25-ig volt a haditengerészet első lordja, majd az év november 25-ig még a lancetare-i hercegség kancellárja, és majd csak 1917. július 17-én lett újra miniszter.*